

Норми поведінки для дитячих християнських таборів

2023

Український Католицький
Університет

**ЦЕНТР
ГІДНОСТІ
ДИТИНИ**

Українська Греко-Католицька Церква

childdignitycenter

0987301926

Український Католицький
Університет

**ЦЕНТР
ГІДНОСТІ
ДИТИНИ**

Українська Греко-Католицька Церква

Центр гідності дитини УКУ

**розпочав свою роботу у січні 2021 року
при Українському Католицькому Університеті.**

Питання захисту неповнолітніх було головною темою Синоду Єпископів УГКЦ наприкінці 2019 року. Тоді ж Синод оприлюднив своє послання щодо захисту від різних видів насильства дітей, неповнолітніх і вразливих осіб.

У грудні 2019 року від імені Синоду Єпископів Блаженніший Святослав (Шевчук) звернувся до УКУ з проханням про створення Центру для надання підтримки у навчанні семінаристів, релігійних організацій та світських установ у питаннях захисту дітей.

Місія Центр гідності дитини УКУ

**У Церкві та суспільстві творити культуру,
де гідність дитини є безумовною цінністю.**

**Сприяти формуванню безпечного середовища
і запобіганню сексуальному насильству.**

 [childdignitycenter](#)

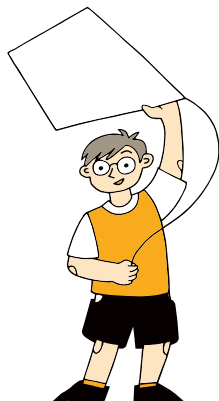
 0987301926

Норми поведінки для дитячих християнських таборів

2023

ЗМІСТ

Чому безпека дітей важлива	4
Для чого потрібні безпекові політики?	5
Як правила можуть формувати цінності?	6
Як розпізнати дитину, яка зазнала зловживань	6
Якщо дитина сама поділилась з вами пережитим	7
Алгоритм реагування	9
Відповідальний за безпеку на таборі	10
Превентивні правила на таборах	11
Керівні принципи з питань дотримання дисципліни	12
Керівні принципи для персоналу	13
Авторитет духовних осіб	14
Інші вказівки	14
Нормативні документи	15
13 переконань для безпеки дітей	16

Чому безпека дітей важлива

Тема безпеки дітей є однією з найбільш обговорюваних у суспільстві та Церкві. Питання захисту неповнолітніх було головною темою Синоду Єпископів УГКЦ ще наприкінці 2019 року, а в 2020-му Синод опублікував своє послання щодо захисту від різних видів насильства дітей, неповнолітніх і вразливих осіб.

Центр гідності дитини в Українському католицькому університеті створено за запитом Блаженнішого Святослава (Шевчука) та у відповідь на послідовні кроки Святого Престолу із запобігання та протидії насилью супроти дітей та вразливих осіб. Центр є освітньою, просвітницькою та науковою установою з питань формування безпечного середовища для дітей.

Місія Центру гідності дитини:

У Церкві та суспільстві творити культуру, де гідність дитини є безумовною цінністю. Сприяти формуванню безпечного середовища і запобігання сексуальному насильству.

Для чого потрібні безпекові політики?

Світ є загалом безпечним місцем. Проте не всі люди мають добрі наміри. Діти та люди з інвалідністю є особливо вразливими проти осіб з поганими намірами. Дослідження показують, що превентивні механізми найкраще працюють в питаннях захисту дітей від зловживань чи насилля. Чим більше діти та дорослі володіють інформацією, тим швидше вони готові свідчити та говорити про те, що їм не подобається.

Ми вважаємо, що кожен захід, який відбувається за участі дітей чи для дітей, повинен мати супровід кваліфікованих дорослих, які вміють чути серцем та вповні забезпечити безпечне середовище для дитини. До дітей ми відносимо осіб віком до 18 років (згідно законодавства України).

Мета політик безпеки — захищати дітей та вразливих осіб на таборових програмах. Щоб кожен таборовик та член команди наставників/педагогів розуміли, знали та дотримувались правил та норм поведінки, які формуватимуть безпечне середовище для кожного учасника таборової програми. А також забезпечити наставників/педагогів, адміністративний, медичний/інший персонал та учасників основними принципами, нормами та засадами щодо захисту дітей. Усі учасники таборової програми мають почувати себе у безпеці.

Ми пропонуємо дотримуватись наступних правил, щоб кожна дитина чи вразлива особа почували себе в безпечному середовищі на таборовій програмі. Ми вважаємо, що діти та люди з інвалідністю ніколи не повинні зазнавати жорстокого поводження, і ми прагнемо працювати таким чином, щоб захист дітей та людей з інвалідністю був першочерговим в політиці таборової програми.

Ми наполегливо рекомендуємо усім без винятку дорослим, які беруть участь у творенні табору кожні два роки проходити тренінги по безпеці дитинства (safeguarding) та курси першої домедичної допомоги. Ці заходи допоможуть максимально забезпечити безпеку на таборі.

Ми також рекомендуємо включати у програму табору інструктажі з safeguarding для дітей та окремо для їхніх батьків, які формуватимуть у проводу табору позицію нульової толерантності до насильства.

Як правила можуть формувати цінності?

Цінності Гідності та Свободи є основними та об'єднуючими для українців. Це показує історичний досвід та мирні українські революції.

Як ми, на таборах, можемо плекати в дітях цінності Гідності та Свободи?

- навчати дітей слухати один одного та чекати, перед тим, як сказати
- навчати тактовному спілкуванню
- навчати поваги до інших
- навчати помагати іншим
- навчати дотримуватись розпорядку дня
- бути прикладом та навчати правил доброї поведінки
- навчати розуміння та емпатії
- заохочувати добру поведінку і навчати правил коли поведінка не є відповідною до таборових правил
- заохочувати ділитись та очікувати своєї черги
- працювати командою
- бути друзями
- формувати нульову толерантність до насильства та порушення правил
- встановити зрозумілі правила

Як розпізнати дитину, яка зазнала зловживань

Існують ознаки, які вказують на те, що дитина чи вразлива особа зазнала жорстокого поводження. Наведений нижче перелік не є висерпним, але є приводом для пильного спостереження за дитиною.

- має травми, які не може пояснити або плутається у поясненнях — укуси, синці, переломи
- має невідповідний одяг (багато шарів, наче хоче від чогось захиститись, довгий рукав у спеку тощо)
- не реагує, нервується, млява або навпаки потребує надмірно уваги та агресивна
- поводить як молодша за віком дитина

- має самоушкоджуючу поведінку
- має проблеми з харчуванням (їсть недостатньо або надмірно)
- тримається подалі загальної діяльності і має мало друзів
- плутає симпатію із сексуальною поведінкою або прагне мати таємні стосунки з дорослими
- зображає надміру сексуалізовану поведінку через свої дії, малюнки, слова чи ігри або має надмірні знання про сексуальну поведінку для свого віку
- має безсоння, нічні жахіття, енурез
- втікає

Пам'ятайте, що ці ознаки не обов'язково є свідченням зловживань, і деякі можуть мати прості пояснення. Однак дитині, яка демонструє ці ознаки, швидше за все, знадобиться підтримка.

Може бути, що незвична поведінка дитини (в тч. девіантна) є спровокована не випадком, який трапився під час табору, а давнішою травматичною подією (бойові дії під час війни, насилля в сім'ї, булінг у школі та ін.). Якась із подій на таборі могла стати тригером — гачком, який нагадав стару травму та повернув дитину до неї.

Якщо така дитина сама не звертається по допомогу до організаторів, обговоріть ознаки з відповідальним за безпеку та / або відповідальним за табір та спільно визначте, хто спробує нав'язати контакт з дитиною та з'ясувати, що відбувається. Якщо ж дитина прийшла до вас сама, ви повинні прийняти її та допомогти їй. Ймовірно, хтось її скривдив.

Якщо дитина сама поділилась з вами пережитим

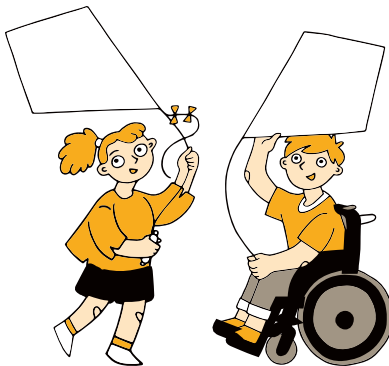
- слухайте
- сприймайте сказане серйозно
- використовуйте лише відкриті питання (відкриті запитання починаються словами: хто, що, коли, де і як. На відкриті запитання не можна відповісти «так» або «ні», ніколи не задавайте питання, які починаються з «чому», вони формують пошук причини та провини в самому собі)
- залишайтеся спокійним
- враховуйте вік та рівень розуміння дитини
- перепитайте, якщо віч-на-віч, чи вона не проти, щоб ви робили

нотатки під час розмови. В кінці ви можете перевірити з нею, чи ви все правильно зрозуміли

- встановіть рівно стільки інформації під час розмови, скільки потрібно для того, щоб повідомити про це відповідальному за безпеку
- скажіть дитині, що ви збираєтеся робити далі
- не давайте обіцянки, які неможливо виконати (наприклад, що ви не будете передавати інформацію іншим органам)
- не формулюйте припущення та не пропонуйте альтернативних пояснень тому що трапилось
- не розслідуйте, для цього є компетентні органи
- не зв'язуйтеся з особою, щодо якої висунуто звинувачення
- не проводьте фізичний або медичний огляд

Як робити записи:

- робіть короткі нотатки, якомога швидше, не гальмуючи розмову дитини
- не знищуйте свої оригінальні записи
- запишіть дату, час, місце та фактично вжиті слова, включаючи будь-які нецензурні слова чи сленг при розмові з дитиною
- записуйте факти, які ви справді почули або спостерігали, а не ваші інтерпретації чи припущення
- не спекулюйте та не робіть висновків

Алгоритм реагування

Алгоритм реагування на випадок насильства під час табору:

- особа, яка дізналася про випадок (від третьої особи чи самого ж постраждалого) повідомляє про те, що сталося, **відповідальному за безпеку на таборі**
- **відповідальний за безпеку** має негайно передати інформацію **відповідальному за табір**, який має бути повнолітньою особою. Звернення фіксується у внутрішньому протоколі табору
- якщо є видимі фізичні пошкодження або ж дитина стала жертвою зґвалтування — слід негайно викликати швидку
- якщо є небезпека життю та здоров'ю дитини чи випадок сексуального насильства або жорстокого поводження з дитиною підтверджується — впродовж однієї доби **відповідальний за табір** має повідомити про це **поліцію / службу у справах дітей**, а також **відповідального за безпеку на рівні єпархії (архиепархії, екзархату)**
- якщо кривдником є представник церкви (духовенство, богоспівнячені особи, миряни, волонтери, залучені у проведення табору) **відповідальний на рівні єпархії** має бути обов'язково повідомлений про випадок протягом доби
- дитина, яка постраждала, має бути в курсі усіх дій, які **відповідальний за табір** робитиме у даній ситуації
- **відповідальний** має відсторонити ймовірного кривдника на період з'ясування обставин

Алгоритм реагування, якщо дитина зголошує випадок насильства, який стався до табору:

- таке звернення теж фіксується у протоколах табору
- **відповідальний за безпеку на таборі** протягом доби повідомляє **відповідального за табір**, який має бути повнолітньою особою. Випадок фіксується у внутрішніх протоколах табору
- **відповідальний за табір** контактує щодо координації подальших дій з **відповідальним за безпеку на рівні єпархії (архиепархії, екзархату)**, зокрема якщо кривдником є представник церкви

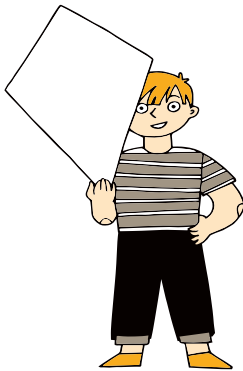
Будь ласка, подбайте про конфіденційності зафіксованих звернень. Проте якщо постраждала особа не хоче зберігати конфіденційність,

ми не можемо обмежити її в поширенні інформації про випадок.

Відповідальний за безпеку на таборі, а також **відповідальний за табір**, завжди мають діяти в найкращих інтересах дитини.

Відповідальний за безпеку на таборі — це наперед призначена повнолітня особа, яка постійно є на таборі, та знає:

- як реагувати при виявленні випадків насильства чи зловживання щодо неповнолітніх та вразливих осіб
- знає, як провести розмову з ймовірно постраждалою особою та як супроводжувати її до моменту, поки цю відповідальність не перейме відповідальний за безпеку у єпархії (архиепархії, екзархаті)
- пройшла відповідну формацію від Центру гідності дитини по цих питаннях, а також має розуміння, що таке насильство, його види, наслідки, червоні прапорці щодо кривдника та постраждалого
- є психічно зрілою особою та не боїться говорити з дітьми
- пройшла навчання з першої медичної та першої психологічної допомоги

Превентивні правила на таборах

Ми рекомендуємо кожній команді табору пройти безпековий інструктаж та розробити політики безпеки у поводженні з дітьми на таборах. Для прикладу подаємо правила нижче. Безпекові політики рекомендуємо прочитати та особисто підписати кожному дорослому на таборі. Як тим, хто веде безпосередню роботу з дітьми, так і допоміжному персоналу. Ці правила безпеки на таборах регулюють відносини між наставниками/педагогами та таборовиками у сфері безпеки дитини.

Ми рекомендуємо таборовим провідникам:

- уникати підвищення тону голосу/криків та принизливих коментарів відносно усіх учасників табору
- формувати моду на добру поведінку через позитивне підкріплення (похвали) та зворотній зв'язок, коли це можливо
- звести фізичний контакт з дітьми до мінімуму, якщо він не є необхідним. Будь-які контактні заняття рекомендуємо проводити в присутності хоча б двох дорослих
- ставитись до всіх дітей однаково і уникати фаворитизму
- ставитись до дітей як до рівних, не принижуючи їх ні словесно, ні фізично
- пам'ятати, що кожен, незалежно від віку, соціального статусу, кольору шкіри є важливим та пасує до таборового середовища.
- не осуджувати дітей, але звертати увагу на поведінку, яка виходить за межі правил табору
- спілкуватись з дітьми та розуміти їх емоційний стан
- переконатись, що діти поінформовані про те, чому були прийняті ті чи інші правила, щоб для них були зрозумілі алгоритми безпеки.
- визначити людину на таборі, яка відповідатиме за безпеку дітей та зможе надати найкращу першу допомогу у разі порушення політик та законів щодо захисту дітей
- пам'ятати, що ми працюємо згідно з правовими нормами, повідомляти про будь-які підозри у випадках жорстокого поводження з дітьми відповідальній особі
- в рамках підготовки до табору ви можете зібрати організаторів, аніматорів, волонтерів табору та разом обговорити з ними ці правила: що є новим, що зачепило. Це допоможе «наблизити» до них правила і краще розуміти їх важливість

Ми рекомендуємо кожному дорослому на таборі ознайомитись та підписатись під наступним:

Керівні принципи з питань дотримання дисципліни

Я розумію та приймаю наступне:

- наставники/педагогічні працівники НЕ за яких обставин НЕ можуть застосовувати фізичну силу до дитини
- наставники/педагогічні працівники НЕ можуть ображати, або вживати образливі слова; присвоювати окремій групі дітей чи окремим дітям прізвиська, якщо це не є правилами гри або добровільним бажанням мати псевдо
- наставники/педагогічні працівники повинні звернутися за допомогою у разі виникнення ситуації, яка загрожує безпеці дитини чи у випадку, коли дитина поділилась негативним досвідом стосовно насильства над собою
- у всіх випадках стосунки між усіма учасниками таборової програми повинні ґрунтуватися на повазі та довірі, і мають обмежуватись правилами табору.

Я розумію і приймаю, що у разі, коли взаємодія з таборовиками передбачає фізичний контакт, слід дотримуватися таких вказівок:

- доторкатись можна до руки, верхньої частини плеча/спини;
- під час спортивних змагань не вдаватися до непередбачених грою дотиків і уникати навіть випадкового контакту з інтимними частинами тіла
- під час тренування чи виконання танцю використовувати лише передбачені танцем тілесні контакти, але при цьому не торкатися дитини проти її волі, якими би не були правила танцю;
- ніколи НЕ торкатись дитини проти її волі (за виключенням небезпечних ситуацій, які загрожують дитині — її життю чи здоров'ю);
- в компанії інших дорослих наставник/педагог може відповісти на обійми дитини;
- ніколи не торкатись частин тіла дитини, які зазвичай вкриті купальним костюмом, якщо це не є явною медичною необхідністю, і то лише під наглядом іншого дорослого.

Я розумію і приймаю те, що я, опікун дітей на таборі, та всі дорослі є відповідальними за дитяче життя, здоров'я та психічний стан.

Я розумію, що сексуальне або фізичне насильство над таборовиком можуть мати серйозні емоційні та психологічні наслідки для цього таборовика на все життя. Ці реакції можуть бути настільки серйозними, що можуть зруйнувати життя жертви і вимагати інтенсивного професійного втручання для їх пом'якшення і зцілення.

Я ознайомлений/на з даним документом: «Норми та принципи захисту неповнолітніх та вразливих осіб у душпастирській діяльності УГКЦ в Україні»

Керівні принципи для персоналу

Я розумію і приймаю наступне:

- прояви «насильства» з боку таборовиків або наставників недопустимі;
- таборовиків не піддаватимуть ритуалам «посвячення в таборове життя», які будь-яким чином є образливими;
- при переодяганні таборовиків дорослому слід відвести погляд, щоб залишати особистий простір дитини недоторканим;
- таборовики не повинні залишатися наодинці з наставником/педагогом чи будь-ким з дорослих в закритому приміщенні;
- будь-хто зі старших за жодних обставин НЕ має права користуватися одним і тим же ліжком або спальником з таборовиком;
- наставники встановлюють межі спілкування для дітей, якщо ті проявляють до них тактильний чи будь який інший інтерес;
- гігієнічні процедури таборовик здійснює самостійно;
- наставники повинні бути поза кабінками, де таборовики проводять гігієнічні процедури;
- боротьба на подушках, або ж будь-які інші контактні ігри мають бути під наглядом хоча б двох дорослих;
- в нічний час з таборовиками перебуває двоє дорослих і один з них мусить бути тої самої статі, що й таборовики;

- романтичні відносини з таборовиками заборонено;
- всі дії з таборовиками мають бути в світлу частину доби та за умов присутності декількох осіб дорослих.

Авторитет духовних осіб:

- я розумію, що духовні особи є беззаперечним авторитетом для неповнолітніх
- я знаю, що неналежна поведінка духовних осіб формує обличчя усієї Церкви в очах таборовиків
- я знаю, що обговорення сексуальних тематик з неповнолітніми поза межами пастирської опіки є неприпустимим
- я розумію, що усі мої дії на таборі впливають на стосунок дитини з Богом

Інші вказівки

Я згоден з наступним:

- стежити за ознаками стресу в собі та інших як спосіб підтримання безпечного середовища в таборі;
- вживати негайних дій, які спрямовані на убезпечення таборовиків від ймовірних зловживань дорослих;
- я сам/сама згоден негайно звернутись за допомогою, якщо відчуваю загрозу заподіяння шкоди дитині.

Я знаю:

- я знаю, що будь який сексуальний стосунок з дітьми є неприпустимим та загрожує кримінальною відповідальністю
- я знаю, що є прикладом для дітей і тому власні романтичні стосунки залишаю поза межами табору
- що замовчування сексуальних зловживань веде до неправних наслідків
- я знаю маркери, що говорять про те, що дитина піддається чи піддавалася сексуальному насиллю
- я знаю, до кого звернутись у разі виявлення такої дитини

В таборі відповідальним за безпеку є		КОНТАКТИ	
Відповідальним за табір є:		КОНТАКТИ	
Відповідальний за безпеку в єпархії є:		КОНТАКТИ	

Я _____
підтверджую той факт, що я прочитав/ла, зрозумів/ла і прийняв/ла правила, керівні принципи та стандарти поведінки, викладені в цьому документі. А також ознайомився/-лася з «Нормами та принципами захисту неповнолітніх та вразливих осіб у душпастирській діяльності УГКЦ в Україні».

Підпис _____

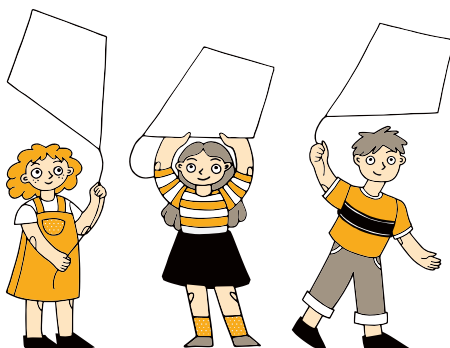
Дата _____

Нормативні документи

- Апостольський лист Папи Франциска «VOS ESTIS LUX MUNDI»
- Послання Синоду Єпископів УГКЦ 2019 року щодо захисту від різних видів насильства дітей, неповнолітніх і вразливих осіб
- Основні положення щодо трактування випадків статевого зловживання відносно неповнолітніх з боку духовенства
- Лансаротська конвенція
- КОНВЕНЦІЯ про права дитини
- ЗАКОН УКРАЇНИ про охорону дитинства
- Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій
- Безпековий інструктаж для дітей рекомендуємо проводити на основі «13 правил для безпеки дітей»
- «Норми та принципи захисту неповнолітніх та вразливих осіб у душпастирській діяльності УГКЦ в Україні» за посиланням: <https://docs.ugcc.ua/1596/>

13 переконань для безпеки дітей

**Я маю право
сказати «ні»
дорослим
і мене почують**

Культура виховання в Україні абсолютно включає можливість заперечення дорослим, навіть тоді, коли дитині справді неприємно. Вміння дитини говорити «Ні» змалечку і талант дорослого це «Ні» почути є запорукою формування здорових меж та самоповаги у дитини. Готовність та бажання дитини до обіймів можна перевірити одним запитанням, з любов'ю та повагою.

Я знаю правила, які ніколи і нізащо не можна порушувати

Вибудовані правила в стосунках з дитиною є важливими з огляду безпеки. Якщо правила встановлені, ми ніколи і нізащо їх не порушуємо. Таким чином формується не лише безпечний світ дитини, а й нульова толерантність до нехтування законами в перспективі. Все, що відбувається у дитинстві, має вплив на наше доросле життя.

Я вмію зупинити ситуацію, якщо хтось порушує мої правила

Якщо хтось порушує правила, яких ми дотримуємось сім'єю, навчіть дитину казати «СТОП. Мені це не подобається». Дивлячись в очі, твердим голосом та з повагою. Діти вміють розрізнати добре і погане, якщо бачать таку ж модель поведінки від авторитетних дорослих, тобто батьків. Вміння зупинити ситуацію, яка не є прийнятною у дитинстві, є добрим навиком для зупинки булінгу, моделювання конфліктів та здорової самооцінки.

Я завжди розказую дорослим про те, що мене хвилює

Дорослі існують для того, щоб захищати дітей. Діти звертаються до нас тому, що самотійно не можуть знайти відповіді на питання, які їх цікавлять. Тож важливо їх слухати, чути та правдиво відповідати. Така комунікація сприяє побудові довірливих відносин. Довіра між батьками та дітьми є основою для здорових стосунків.

Я знаю п'ять дорослих, яким довіряю

Наше оточення нас формує. Окрім батьків, рідних, щодня дитина контактує з десятками та навіть сотнями людей. З ким вона поділиться своїми переживаннями, якщо трапиться некоректна ситуація? Хто ті п'ять найближчих осіб, з якими можна поговорити абсолютно про все, на думку дитини? Запитайте дитину та повідомте тих найближчих про те, що вони у списку довіри. Бо так важливо чути, коли діти говорять.

Моє тіло — це моя приватна територія

Це поняття, яке вже з 3 років діти можуть зрозуміти та повідомити іншим. Ніхто не має права переступати цієї межі без моєї згоди — торкатись мене, обіймати, цілувати. У дітей обов'язково потрібно запитувати дозволу.

Я знаю правило купальника

Навчіть дитину правила купальника. Це можна зробити так: «Деякі частини нашого тіла є приватними. Їх дуже легко розпізнати. Вони знаходяться під нашим купальником. Ми нікому не показуємо свої приватні частини тіла та не дивимось на чужі. Ми їх доглядаємо та миємо самі, а лікар чи батьки в разі хвороби чи іншої необхідності мають пояснити нам потребу огляду.»

Спершу я завжди запитую старших

Якщо нам щось незрозуміло, ми запитуємо Google. Якщо незрозуміло щось дитині, у дію вступає золоте правило «Спершу запитуємо старших». Усі незрозумілі ситуації, захоплюючі ситуації, дивні речі чи запитання, на які неможливо знайти відповідь самостійно, ми адресуємо дорослим. Бо дорослі повинні захищати дітей.

Я не маю таємниць від дорослих

Саме бажання мати таємниці від дорослих часто стає причиною мовчання дітей після сексуального насильства. Злочинець зазвичай маніпулює дитячим бажанням мати з кимось секрет. У дорослих та дітей не може бути жодних таємниць. Це неприродно та безвідповідально. Можуть бути короткострокові домовленості, скажімо, про підготовку свята-сюрпризу, але жодних таємниць.

Я не мовчу, коли ображають моїх друзів

Діти, які мають довірливі стосунки з батьками, знають правила безпеки та вміють відстояти свої межі асертивним «СТОП. Мені це не подобається», ніколи не пройдуть повз кривдника, який буде принижувати жертву. Вони вміють розрізняти добро та зло і вміють зупиняти поведінку поза межами їхньої системи правил. А якщо не вдається, то знають, до кого звернутись.

Усього мене створив Бог

Бог створив наше тіло таким, яким воно має бути. Воно красиве і розумно влаштоване, з усіма його зовнішніми та внутрішніми органами. Не треба боятись називати приватні частини тіла правильними назвами і не варто кепкувати з них, а тим більше присоромлювати за них дітей на кшталт «не кажи таких поганих слів». Це все частина загальної безпеки щодо тіла.

Дорослі існують для того, щоб діти чулися в безпеці

Обов'язок дорослих — захищати дітей. Захист — це не про комфортні умови та штучно створену «золоту клітку». Це про культуру спілкування, безпекові навички, довірливі стосунки та вміння чути і слухати. Це коли завжди говорити правду, разом радіти та сумувати. Батьки — це захист для дітей.

Я важливий

Я важливий. Інші люди добрі. Світ безпечний. Наші стосунки з дитиною формують її переконання про себе, про інших людей та про світ.

